

Turkish Studies

Volume 13/3, Winter 2018, p. 181-194

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11558>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: Mayıs 2017

✓ Accepted/Kabul: Mart 2018

✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Bülent KARA –
Yrd. Doç. Dr. Aydın ÇİVİLİDAĞ

This article was checked by iThenticate.

BOŞANMIŞ BABALARIN ÇOCUKLARIYLA İLİŞKİLERİ VE BUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Sefa BULUT*

ÖZET

Amerika ve İngiltere'deki çocukların %30-%50'si boşanmış ailelerde büyümektedir (Richards ve Dyson, 1982). Bu durum ülkemizde de giderek yaygınlaşmaktadır. Boşanma süreci, boşanmadan sonra çocukların ve kadınların yaşamı ve stres kaynakları sık sık araştırılan konulardan olmuştur.

Fakat ülkemizde boşanmadan sonra babaların yaşadığı sorunlar ve babaların çocuklarıyla olan ilişkilerini inceleyen hiçbir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, bu literatür taraması bu konuda ki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Bizim ülkemizde de boşanma büyük oranlarda artış göstermiştir ve bu nedenle de babalarını görmeyen ve göremeyen çocuk sayısı çok fazladır. Yurt dışında yapılan gerek küçük çapta ve gerekse ulusal düzeydeki araştırmalar boşanmadan sonra babaların çok azının çocuklarıyla ilişkilerini sürdürebildiğini göstermiştir. Bunun da birçok sosyal ve kişisel nedeni vardır. Aslında babalarda çocuklarıyla ilgilidir ve ilgilenmek istemektedirler ancak yaşadıkları bazı olumsuzluklar onları çocuklarından uzaklaştırmakta ve istemeyerekten olsa ilişkilerini kesmek zorunda kalmaktadırlar. Babaların yaşadıkları bu sorunlarda pek fazla kişinin dikkatini çekmemiştir. Bu yazının amacı da boşanmadan sonra bile baba çocuk ilişkisinin önemine dikkat çekmektir. Bu alanda yazılmış, klasik sayılabilecek makaleler taranmış, bir konu bütünlüğü oluşturacak şekilde, boşanmış babaların çocuklarıyla ilişkileri ve buna etki eden faktörler derlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Boşanmış babalar, Baba çocuk ilişkisi, Boşanmış babaların çocuklarıyla olan ilişkileri, Boşanmış babaların karşılaştığı sorunlar.

* Prof. Dr. İbn Haldun Üniversitesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik ABD, El-mek: sefabulut22@gmail.com

---

DIVORCED FATHERS' RELATIONSHIP WITH THEIR CHILDREN AND EFFECTING FACTORS

ABSTRACT

In America and England around 30 % to 50 % of children grow up in divorced families (Richards ve Dyson, 1982). A similar situation is also observed in Turkey. Divorce process, children and women problems and stress after divorce are most commonly investigated topics.

However, after the divorce the fathers' problems and their relationship with their children ignored and did not receive any attention. Therefore, the purpose of this study is to fill the gap in literature and explore the topic further. The divorce rate is also high in our country. Thus, there is a good number of fathers who are not able to see their children after divorce. Local and national-wide research shows that very few fathers are able to continue their relationships with their offspring. There are some social and personal factors that hinder father-child relations. In fact, fathers are also interested in their children live and would like to involve with their children's live, but there are some factors that negatively effects this relationships and they involuntarily have to cut off their relationships. The problems that fathers goes through did not draw attention from social sciences. Thus, the purpose of this literature review is to focus on the issue of father-child relations after divorce. This articles aims at to investigate and explore possible problems that effect father-child relations. Related articles are collected and integrated in this literature review that may help school counselor or people involve in court mediation system in divorce cases.

STRUCTURED ABSTRACT

A non-custodial father's relationships with their children after divorce has not drawn the attention of psychologists, sociologists, educators and child development experts. Research has mostly been focused on children and women's life. The adaptation problems, fathers' short and long-term relations with their children, fathers' point of view and the problems that they have experienced after the divorce have simply been neglected in the literature (Gündüz, Bulut, Yıldırım and Rayimbekova, 2015a). Especially, in Turkey there is no research that deals with divorced fathers and their relationships with their children.

Global research shows that very few fathers are able to keep up their relationships with their children. Only 20 % of children can see their fathers weekly and 50 % of them may see their father only one time annually (Furstenberg, Nord, Peterson and Zill, 1983). These same authors argue that when fathers cannot establish relationships early after the divorce children usually cannot develop or keep up their contact with their fathers. It is also known that the mother's influence declines as the children grow up (Coney and Uhlenberg, 1990).

Children's Discipline Problem

It is known that as marriages end-up in divorce, children experience very intense problems during the process of divorce (Amato

and Rezac, 1994). In many divorces, disagreements continue after the divorce concerning custody, visitation, child rearing and child disciplining issues (Schwartz and Kaslow, 1997).

Parent-child relationships show some differences in the first year of divorce, but at the end of the second year reaches balance again. At the end of the second year, divorced fathers gradually withdraw from their children's life with visitations with their children happening once a week, to possibly once a month.

In the first year, both fathers and mothers have problems when they try to control and discipline their children. However, mothers experience more difficulties and intense problems. Boys show more resistance usually and do not want to comply with rules. Mothers usually give discipline rules and give more commands than the divorced fathers give.

The Problems Fathers Face

Many divorced fathers experience numerous difficulties and find they cannot fulfil their responsibilities so they often disappear from their children's life. Father's may need to develop new roles after divorce. In recent years, people and social scientist's ideas about divorce and custody have drastically changed. Many people conceptualize divorce as a "clean separation". In fact, real life conditions are often the reverse. Men and women separate to start a new life with new relationships. However, many arrangements for children require ex-partners' communicate and cooperate. For example, father's visits with children, custody arrangements, children's' sport games, special days, children's graduation, and weddings may require mandatory family unions. In short, fathers may divorce from their wives but not from their children (Thompson, 1994).

Child Support Payments

Visitation and payments of child support are usually legally related with each other (Seltzer, 1991). For example, in the U.S. A., Frustenberg et al. (1983) study indicates that the majority of divorced or separated fathers neither pay child support nor continue regular relationships. While experts recommend a reasonable healthy relationship with their ex-wives and children sadly these do not always happen in real life.

When fathers do not pay child support, many mothers limit the father's access to the children which can make matters worse for the children and their father's. So the idea of "clean divorce" is not reality and often tied to a parents trying to get rid of their responsibilities (Thompson, 1994).

On the other hand, fathers who do not have the financial resources to pay child support are often afraid of police arrest. When mothers get married again, fathers often feel rejected and become distant from their children's life because of a stepfather's existence, and this rejection often leads them to not paying child support. In some cases, fathers re-marry and lose their interest in their children, or they believe they lack the capacity to paying child support.

Divorce and Father-Child Relations

Custodian fathers may enjoy living with their children but taking care of their children may expose them to more stress. Parenting roles can make them exhausted (Hughes, 1989).

Married fathers have more opportunities than divorced fathers to spend time with their children. In comparison to divorced fathers, fathers who are married and living with their family have more relationships with their families and have more culturally defined roles. Divorced fathers roles are not very clearly defined and many social relationships are limited (Arendell, 1995).

After divorce, divorced fathers relationships with their ex-wife and children usually gradually decrease. In the first two months, the relationships and face-to-face contacts are often as intense as pre-divorce and fathers may make significant efforts to keep relations, however, this interaction rapidly decreases (Hetherington, Cox and Cox, 1976).

Physical Distance

Residing in a physically close location gives fathers more opportunity to see their children. On the other hand, studies with divorced fathers show that physical distance is an important factor for visitation and interest in their children. Some research findings report that parents move to create more distance in the first year of divorce (Braver and O'Connell, 1988). Hetherington and Kelly (2002) reported that divorced parents moved 4 times in the last 6 years. It seems that one of the risk factors for non custodial parents moving to create distance is the cutting of the relationships with their former spouse and children This leads to detachment of the non-custodial parents with their children. In the U.S.A., divorced parents may have to petition a court to get permission to move to another town.

In recent years, divorced and non-custodial fathers' visits to their children are increasing. Approximately 30 % of children now see their father's at least once a week (Hetherington, 1979).

The Benefits of Fathers' Relations and Visits

Children who grow up without a father are in a non-favorable position as psychosocial adaptation, school achievements, their behaviors at school, and educational benefits are often at a minimal level. Children of divorced families may have more possibilities for anti-social and criminal behaviors. These children may lack the ability to establish and develop relationships with others. Research suggests that whether parents are married or divorced children need both of their parents. If the divorce is inevitable, it would seem wise to delay divorce at least until the children are 2 or 3 years old so that they can develop language ability to continue a long-distance relationship. Being able to communicate with fathers, even after divorce, seems to be very important to the mental health of all involved.

Divorce definitely changes father-child relationships but fathers can still have a positive effect on their children's life. Even if they cannot see their children face to face as often, they can have other ways to keep positive relationships, such as social activities, entertainment and educational activities together.

A father's interest in his children's life and maintaining a sense of caring for his children even after a divorce can have a very positive impact on a child's life. On-going problems and clashes between ex-partners after a divorce can cause children to have social and school problems (Wallerstien and Kelly, 1980).

Stone (2002) mentioned the existence of approximately 500 "divorce education programs" in the U.S.A. When parents decide to divorce, they often participate in these types of programs in order to learn how to continue positive relationships with ex-wife and children. Some states in the U.S.A. have mandatory programs before divorce. Bailey (1988) reported that fathers who participated such programs became more effective fathers, and they get along better with their ex-wife and have less hostile feelings towards their ex-partners. It appears that it is important to have positive relationships with ex-wives and children for the welfare and benefits of children.

Keywords: Divorced fathers, Father and child relationships, Divorced fathers and their relationships with their own children, Problems face divorced fathers.

Boşanmadan sonra velayeti almamış babaların çocuklarıyla ilişkileri konusu psikologların, sosyologların, eğitimcilerin ve çocuk gelişimi uzmanlarının dikkatini çekmemiştir. Araştırmalar genel olarak boşanmadan sonra kadınların ve çocukların yaşamlarına ve uyumlarına odaklanmış, babaların yaşamış olduğu psiko-sosyal sorunlar (Bulut, 2016) ve babaların çocuklarıyla olan kısa ve uzun dönem ilişkileri, babaların buna bakış açıları ve yaşadıkları sorunlara pek değinilmemiştir (Gündüz, Bulut, Yıldırım ve Rayimbekova, 2015a). Özellikle ülkemizde boşanmış babalarla ilgili yapılmış hiçbir araştırma ve yayın yoktur. Çalışmaların bir kısmı boşanmadan sonra çocuklarda ki uyum sorunlarına eğilmiştir. Bunlar; boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri (Öngider, 2013), benlik saygısı ve kaygı düzeyleri (Bulut-Serin ve Öztürk, 2007; Öngider, 2010), öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları (Fiyakalı, 2008), okul başarıları (Mağden ve Temel, 1991), okul başarıları ve okulda karşılaştıkları sorunlar (Altunbulak ve Aydoğan, 2015), depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi (Uzun, 2013), yalnızlık, yaşam doyumu ve sosyal destek sistemlerinin incelenmesi (Akyol, 2013), baba yoksunluğu ve kaygı düzeyi (Özdal ve Aral 2005) şeklindeki boşanmış ve bütün ailelerden gelen çocukların karşılaştırmaları şeklindedir. Çalışmaların bir kısmı da boşanmadan sonraki süreçte kadınların uyum ve ruh sağlığı sorunlarına yoğunlaşmıştır (Öngider, 2010, Gündüz, Bulut, Yıldırım ve Rayimbekova, 2015b).

Gerek küçük çapta ve gerekse ulusal düzeyde yapılan araştırmalar boşanmadan sonra babaların çok azının çocuklarıyla ilişkilerini sürdürebildiğini göstermiştir. Çocukların % 20'sinden azı babalarını haftalık bir defa, %50'sinden azıda yıllık bir defa görebilmektedir (Furstenberg, Nord, Peterson ve Zill, 1983). Aynı yazarlar, çocuklarıyla erken yaşlarda iletişim kuramayan babaların, çocukları yetişkin olduktan sonra da çok az ilişki kurduklarını belirtmişlerdir. Velayeti alan anneler buna engel olmaktadır. Fakat çocuklar biraz büyüdükten sonra annenin bu sınırlayıcı etkisi azalmaktadır (Coney ve Uhlenberg, 1990). Üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, Cooney (1985) kendileri yetişkin (18yaş) olduktan sonra anne-babası boşanan öğrencilerin, en çok anneleri ile iletişim kurdukları, fakat yine de en azından haftalık en az bir kez babalarıyla konuştukları bulunmuştur. Bu kişilerin beşte ikisi de aylık en az bir ya da daha fazla olmak üzere babalarını ziyaret etmişlerdir. Öyle görülüyor ki, eğer boşanma çocuklar yetişkin (18yaş) olduktan sonra gerçekleşirse, çocuklar babalarıyla daha sıkı ilişki kuruyorlar. Çocuklar küçükken boşanma olduğunda ise, baba çocuk ilişkisi ve etkileşimi zamanla azalmakta, çocuklar yetişkin olduktan sonra da sürekli bir ilişki kurmak istememektedir. Baba olmadığında, baba çocuk arasında ortak bir deneyim ve etkileşim

olmamakta ve çocukla aralarında soğukluk olmaktadır. Zamanla babanın yeniden evlenmesi, yeni ilişkilere girmesi ve tekrardan çocuk sahibi olması da baba için daha az fırsat ve istek oluşturur. Babaların ve çocukların yeni yaşam deneyimleri ve yeni ilişkileri zamanla aile bağlarını zayıflatabilmektedir. Boşanma zamanındaki çocuğun yaşı, önem kazanmaktadır. Baba ailede ne kadar uzun kaldıysa, çocukla arasında derin ve sağlam bir bağ kurma olasılığı artmaktadır. (Hodges,1986). Boşanma çocuk yetişkinliğe ulaştıktan sonra olursa, baba çocuk ilişkisi, daha sık olmaktadır. Yetişkin çocuklar babaları, hala anneleri ile evliyse, babalarıyla boşanmış olanlara göre daha fazla ilişki kurmaktadır. Yaşlanana kadar evliliklerini devam ettiren erkeklerin, %90'ı çocuklarıyla haftada en az bir kez konuşurken, bu oran boşanmış olanlarda ise %50'ye kadar inmektedir. Yine yaşlı evli erkekler çocuklarını en az haftada bir kez görürken, boşanmış erkeklerin yalnızca %15'i çocuklarını haftada bir görebiliyorlar. Yine yaşlı evli erkeklerin %50'sinin tüm çocuklarıyla sıkı ilişkisi varken, bu oran boşanmış erkekler için %10 civarındadır. Tek çocuğu olan evli erkeklerin %75'i çocuklarıyla sık görüşürken, bu oran boşanmış erkekler için % 32 civarındadır. Boşanmış yaşlı erkeklerin %10'u ise çocuklarının hiçbirisiyle görüşmemektedir.

Yaşamlarının erken döneminde boşanan yaşlı babalar, boşanmayan babalara göre, çocuklarından daha az yardım ve destek görmektedir ve boşanmış balar, çocuklarından daha az yardım beklentisi içindedirler. Boşanmış babaların yarısından fazlası, yetişkin çocuklarını olası bir durumda yardımcı olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Öyle görünüyor ki, boşanma yaşlı babaların yetişkin çocuklarıyla olan ilişkisini etkilemekte ve gerekli durumlarda onlardan yardım almasını engellemektedir. Birden fazla çocuk sahibi olmak çocuklarla görüşme olasılığını artırırken, uzak coğrafi bölgelerde yaşamak görüşme olasılığını düşürmektedir. Sağlıklı olmak, görüşme sıklığını artırıyor. Yaş ilerledikçe, çocukları potansiyel destek görme olasılığı artmaktadır. Sonuç olarak erkeklerin yaşamlarındaki evlilik durumları, onların yaşlı olduğunda, yetişkin çocuklarıyla olan ilişkilerinin yordayıcısıdır. İlişkileri sınırlandırılmış olan yaşlı bireylerin de iyi oluş halleri ve moralleri bundan etkilenmektedir. Evli ve boşanmış insanların ruh sağlığı ve aile yaşantısından memnuniyetleri açısından ciddi farklar vardır (Uhlenberg ve Myers, 1981). Boşanmış yaşlı bireylerin eğitim seviyesi artıka, yetişkin çocuklarıyla görüşme ve ilişki oranları artmaktadır. İyi eğitilmiş insanların, sosyal beklentilere daha çok uydukları görülmüştür. Yüksek eğitilmiş insanların daha çok kaynakları ve gelirleri olduğu için çocuklarına verecekleri daha çok şeyi olabilmekte ve buda ilişkilerini canlı tutmaktadır.

Çocukların Disiplin Edilmesi Sorunu

Araştırmalar boşanmayla sonuçlanan evliliklerin, boşanma durumlarında yoğun sorunlar yaşadığını tespit etmiştir (Amato ve Rezac, 1994). Bazı evliliklerde ise anlaşmazlıklar boşanmalarla sonuçlanmıyor. Tartışmalar, nafaka, ziyaret, çocukları büyütme ve disiplin konularında devam ediyor (Schwartz ve Kaslow 1997).

Ebeveyn-çocuk ilişkileri boşanmadan sonraki birinci yılda farklılıklar gösterirken, ikinci yılın sonunda yeniden bir dengeye oturmaktadır. Boşanmış babalar ikinci yılın sonuna doğru, artık yavaş yavaş çocuklarının hayatından çekilmektedirler. İkinci yıldan sonra ise çocuklarıyla görüşme sıklığı haftada bir, iki haftada bir ya da ayda bire kadar inmektedir.

Boşanmış aileler, boşanmamış aileler ile karşılaştırıldığında çocuklarından daha az uygun ve olgun davranışlar sergilemelerini istemekte, daha az iletişim kurmakta, daha az sevgi-şefkat göstermekte, çocukları disiplin etmekte daha çok tutarsızlık göstermekte ve çocuklarını kontrol edememektedir. Özellikle birinci yılda, hem boşanmış anneler hem de boşanmış babalar çocuklarını kontrol etmede ve sözlerini dinletmede zorluk yaşıyorlar. Bu sorunu anneler daha yoğun olarak yaşamaktadırlar. Erkek çocukların ebeveynlerin söylediklerine daha çok direnç gösterdikleri ve kurallarına daha az uydukları belirlenmiştir. Yine annelerin, babalardan daha fazla disiplin kuralları uyguladıkları ve babalara nazaran iki katı emir verdikleri gözlenmiştir. Boşanmış anneler çocuklarına

karşı daha sınırlayıcı ve daha çok emredici davranırken, çocuklar ise bunu ya dikkate almıyorlar ya da direnç gösteriyorlar. Anneler çocukları ile olan bu ilk dönemde ki ilişkilerini “savaş ilan etme” ve “Çin işkencesi” şeklinde tanımlamışlardır. Fakat babanın kuralları ve sınırlamaları hiçbir zaman bütün aileler (boşanmamış) kadar etkili olmuyor. Boşanmış aileler bütün ailelerden daha çok negatif yöntemler kullanıyor. İkinci yılın sonunda annenin olumsuz kısıtlama ve uygulamaları azalırken, babaninkiler artmaya başlıyor. Babanın, “her gün bayram” gibi aşırı izin veriş davranışı zamanla azalıyor. İkinci yılın sonunda annenin pozitif uygulamaları artarken, babaninkisi azalmaya başlıyor. Babanın çocuğu görme ve iletişim kurma sıklığının artması, anne-çocuk ilişkisinin olumlu olmasıyla ve çocuğun uyumu ile ilişkili bulunmuştur. Diğer taraftan, anne baba arasında kendileriyle ya da çocukla ilgili anlaşmazlık ve tutarsızlık varsa babanın sık ziyaretleri, anne-çocuk ilişkisini zayıflatmakta ve çocuklarda davranış sorunlarına yol açmaktadır. Oysa anne-babalar ebeveynlik rollerinde işbirliği yaptığında her iki ebeveyn de evlerinde, çocuklarla beraberken aynı şekilde, disiplinli bir şekilde davranmaktadır. Bazı aileler de boşanmadan sonra disiplin metodunu değiştirirler (Emery, 1994). Velayeti alan ebeveyn katı ve otoriter olarak algılanırken, diğer ebeveyn daha izin verici olarak algılanabilir (Kenny, 2000).

Babaların çocukları üzerindeki etkisi zamanla zayıflamakta ve bütün ailelerdeki (boşanmamış) babalardan daha az olmaktadır. Velayeti almamış babalar, velayeti alan annelerden daha az etkili olmaktadır. Çocuklarıyla kalan anneler çocukların sosyal, zihinsel ve kişilik gelişimlerinde daha belirgin bir rol oynamaktadırlar. Fakat çocuklarıyla sık görüşen babalar da, anneler kadar olmasa da hala çocuklarının yaşamında etkin olmaktadır (Hetherington, Cox ve Cox, 1976). Babalar için en yoğun endişe kaynağı, çocuklarını kaybetmiş olma duygusudur. Çoğunluğu için bu zamanla azalırken, birçoğu içinde devam eden bir durumdur. İkinci yılın sonuna doğru babaların bazıları da çocuklarını aralıklı görmekten dolayı çok derin bir depresyon ve kayıp duygusu yaşamış ve çocuklarını daha seyrek ziyaret etmişlerdir. Tabi ki bu tüm babalar için aynı değildir. Aksine bazı babalarda çocuklarıyla ilişkilerinin daha da geliştiğini ve ilişkilerinden daha memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Çocukların babalarıyla olan iletişimleri devam ettiğinde daha iyi uyum sağladıkları bulunmuştur. Fakat babaların ziyaretleri anne baba arasında çatışmaya neden oluyorsa o zaman uyum güçleşmektedir. Erkek çocukları babalarıyla kalınca daha büyük sosyal uyum gösterirken, anneleriyle kalan erkeklerde ve babalarıyla kalan kızlarda yüksek derecede saldırganlık, davranış problemleri ve düşük düzeyde kendine saygı gözlenmiştir (Camara ve Resnick, 1989). Bu da çocukların kendi cinsiyetlerinden bir ebeveynle kalmanın yararlı olacağını göstermektedir.

Yeniden evlenmelerde ise annenin yeniden evlenmesi anne-oğul ilişkisini çok negatif bir şekilde etkilerken, babanın yeniden evlenmesi baba-oğul ilişkisini ve yakınlığını arttırmaktadır (Cooney, Hutchinson ve Leather, 1995). Önemli bir çalışmada (Hetherington, 1979) babanın duygusal olgunluğa ulaştığında ve anne baba arasında, çocuk hakkında yoğun tartışmalar olmadığında, devam eden baba-çocuk ilişkisinin, çocuğun uyumu ve işlevselliğini arttırdığını bulmuştur. ABD’de yapılan tüm çalışmalar, güçlü bir baba-çocuk ilişkisinin, boşanma sırasında ortaya çıkabilecek olumsuz etkileri azalttığını göstermiştir.

Babaların Karşılaştığı Sorunlar

Pek çok boşanmış baba bir sürü engel ve zorlukla karşılaşmakta ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirememekte ve sonunda çocuklarının hayatından çıkmaktadır. Boşanmadan sonra babalara anlamlı roller nasıl verilebilir, bunu anlamak çok önemlidir. Son yıllarda halkın ve sosyal bilimcilerin boşanma ve velayet konusundaki fikirleri değişmiştir. Pek çok insan boşanmayı “temiz ayrılık” (tamamen ayrılma ve kopma) olarak düşünmektedir. Oysaki gerçek yaşam koşulları bunun tersini gerektirmektedir. Eşler ayrılmakta, yeni ilişkilere ve yaşantılara başlamaktadır. Fakat pek çok şey halen eşlerin görüşmesini ve iletişim halinde olmasını gerekli kılar. Bunlardan en önemlisi çocuklardır; babaların çocukları ziyareti ve görüşmesi, nafaka düzenlenmesi

ve pazarlıkları, çocukların mezuniyeti ve düğünleri gibi zorunlu aile buluşmaları olmaktadır. Kısacası babalar çocuklarından değil, eşlerinden boşanmaktadırlar (Thompson, 1994).

Öyle görülüyor ki günümüzde tamamen boşanma, bağları tamamen koparma diye bir anlayış kalmamıştır. Eşler her halükarda bu iletişimi sürdürmek zorundadır. Yetişkinlerin eski eşleriyle ilişkilerini koparmak için pek çok nedeni vardır. Ve özellikle mutsuz ve öfkeli bir evlilikten sonra görüşmek istemeyebilirler. Fakat bunun faturasını da çocuklar ödemektedir. Boşanmadan sonra eski eşle “temiz ayrılık” yerine çocukların yararı için yeni ve farklı bir ilişki kurulması gerekmektedir. Bu nedenle, boşanmadan sonra, eşlerin tamamen kopmak istemelerine rağmen çocukların iyiliği için eşlerin iletişimini sürdürmesi gerekir. Geleneksel görüşe göre, çocukların bakıma ihtiyaçları olduğu için, velayet anneye verilir. Bugün ise çocukların çok boyutlu ihtiyaçları ve değişen, gelişen yaşam standartları göz önüne alınmakta ve öyle karar verilmektedir.

Kaliforniya’da yapılan bir çalışmada, anne-baba velayet konusunda anlaşılmadığında ve anneler velayeti tek başlarına istediklerinde, 2/3 oranında velayeti aldıkları görülmüştür. Boşanmadan sonra eşler arasındaki coğrafi uzaklık, ebeveynlerden birinin ya da ikisinin evlenmesi, çocuklarının olması ve onlar için alınan yeni sorumluluklar görüşmeyi etkilemektedir. Yine babaların ve çocukların bağımsız olarak yeni ilgi alanları ve yeni ilişkiler geliştirmeleri ve babanın sosyoekonomik durumu görüşmelerini engelleyebilir. Sosyoekonomik durum, görüşmelerin devam etmesinin yordayıcısıdır. Babaların ekonomik kaynaklarının iyi olması ziyaret sıklığını arttırmaktadır. Boşanmanın anlaşma, arabuluculuk ya da mahkeme yoluyla zorlu olması da belirleyicidir. Ebeveynler arasında çatışma devam ediyorsa, görüşmeler gerçekleşmez ya da zorlu koşullar altında gerçekleşir. Bu konuda ebeveynlerin iş birliği yapması son derece önemlidir.

Babaların çocuklarının hayatında daha etkin rol almamasına engel olan nedenlerden birisi “çocuk için en iyisi” (best interest of child) kavramı, bu kavramın belirsizliği ve tanımsızlığı nedeniyle pek çok hâkim, çocukların gelişimindeki “önemli kritik yıllara” (tender years doktrini) inanmakta ve anneyi uygun bakıcı olarak görmektedir. Babalarda biliyor ki, eğer velayet konusunda anne ile anlaşamazlarsa ve konu mahkemeye gidecekse, annelerin istediği olacağından, babalar çocuklarının velayetini almak, onlarla birlikte olmak ve çocuklarının kendi yanlarında daha iyi olacaklarına inansalar bile, özellikle tartışmaktan ve mahkemede savaştan vazgeçiyorlar (Thompson, 1994). Aslında velayeti alan babalarla yapılan çalışmalar, babaların da kişisel deneyim ve bakım yöntemleri açısından annelere çok benzediğini bulmuştur (Furstenberg ve Nord, 1985). Yani çocuklar babalarına verildiklerinde, de aynı annelerinde olduğu gibi, babalarda çok güzel bakım vermektedirler.

Nafaka Ödeme

Çocuğu görme ve çocuk nafakası ödeme tutumsal, yasal ve bilimsel olarak birbiriyle bağlantılıdır (Seltzer, 1991). Örneğin ABD’de Furstenberg ve ark. (1983) çalışması göstermektedir ki boşanan ya da ayrılan babaların büyük bir çoğunluğu ne finansal destek sağlamakta ne de çocuklarıyla düzenli ilişki sürdürmektedir. Araştırmacılar ebeveynlerin boşandıktan sonra da çocukları ve eşleriyle makul sınırlar içerisinde sağlıklı bir ilişki sürdürmelerini önermektedir.

Bazen babalar çocuklarının nafakasını ödememekte, bazen de özellikle anneler babadan tamamen kopmak kurtulmak için nafaka talep etmemekte ve böylelikle baba “temiz ayrılık” tercih etmekte ve sorumluluklardan kurtulmaktadır. (Thompson, 1994). Çocuklarını görmeyen (ziyaret etmeyen) babaların çocuklarına nafaka ödeme ihtimalleri de azalmaktadır. Bu belki de, nafaka ödemek istemeyen babaların çocuklarını düzenli ziyaret etmemeleriyle ya da ziyaret için engellerle karşılaşan babaların nafaka ödemek için daha az istekli olmalarıyla açıklanabilir (Thompson, 1994).

Yine nafaka ödeyemeyecek durumda olan babalarda, polis tarafından yakalanmamak için çocuklarıyla görüşmemekte ya da para ödemedikleri için annelerin engeline takılmaktadırlar.

Anneler yeniden evlendiğinde ise babalar çocukların yaşamından dışlanmış gibi hissetmekte ve üvey baba olduğu için de nafakaya çok gerek kalmadığını düşünmektedirler. Ya da babaların kendilerinin yeniden evlenmesi çocuklarına olan ilgilerinin kaybolmasına ve nafaka ödeyecek kapasitelerinin olmadığına inanmalarına neden olmaktadır. Kısacası, ziyaret etme ve nafaka ödeme arasındaki ilişki karmaşık olmakla beraber, birbiriyle yakından ilişkilidir.

En son tahminlere göre ABD’de boşanmış annelerin sadece yarısı, tam olarak çocuk nafakası almakta, geri kalanlar ise ya kısmen almakta ya da hiç almamaktadır. Diğer yandan, kadınların % 42’sine zaten mahkeme nafaka vermemektedir. Kadınların % 22’si erkeklerin nafaka ödeyebileceğinden ya da ödemek isteyeceğinden şüphe ettiklerinden ya da zaten kendilerinin ekonomik durumları iyi olduğundan nafaka istememektedirler. Böylelikle de babaların bundan doğacak olan ziyaret haklarını engellemek istemektedirler. Annelerin %19’u ise nafaka istemekte fakat çeşitli nedenlerden dolayı alamamakta, %14’ü babaların ekonomik gücü olmadığına inanmakta ve bu nedenle nafaka istememektedirler (US, Department of Commerce, 1975). Anneler zaten nafaka almış olsalar bile, çocuk nafakaları zaten az miktarda olmaktadır. Pek çok kişi bu miktarın, çocuk yetiştirmek için gerekenden az olduğuna inanmaktadır.

Fakat babalar çocuklarına başka türlü de destek olmaktadır. Çocuklarına kıyafet, hediye ve başka şeyler de almakta, çocukların dış ya da sağlık masraflarını ödemekte, okul etütlerine ve aktivite paralarına yardımcı olmaktadır. Bunlar resmi nafakada olmayan şeylerdir. Babaların % 44’ünde çocuklarını kendi sağlık sigortaları altına almışlardır. Öyle görülüyor ki babalar, çocuklarının yaşamları üzerinde anlamlı rolleri olduğunda, nafaka ödeme olasılıkları da artmaktadır.

Çocuklarını rahatlıkla gören babaların düzenli nafaka ödeme olasılıkları daha fazladır (Seltzer,1991). Yine babaların coğrafi uzaklığı ve eski eşleriyle olan ilişkilerinin kalitesi nafaka ödemeyi etkilemektedir. Babaların çocuklarıyla ilgilenebilme kapasiteleri ve ortak velayet nafaka ödeme olasılığını artırmaktadır (Thompson, 1994). Bunun yanında babanın evlenmesi, annenin evlenmesi, iş durumlarının değişmesi, nafaka alan ebeveynin çalışmaya başlaması, çocuğun büyümesi ve ihtiyaçlarının artması ve işsizlik gibi etmenler nafaka ödemeyi zorlaştırmaktadır.

Velayeti almayan babalar çocuklarıyla başlangıçta çok ilgilenirken, bu zamanla azalmaktadır (King, 1994; Seltzer, 1991). Babaların görüşmeleri azalırken, aynı zamanda ödedikleri nafakalarda azalmaktadır. Boşanan babaların %50’si ile %75’i nafakayı tam öderken, %25’i hiçbir şey ödememektedir. Bazı babalar, nafakanın ve çocuk parasının annenin kontrolünde olmasından rahatsızlık duymakta ve bunu parayı ödememek için bir sebep olarak görmektedirler (Shapiro ve Lambert, 1999). Amerika Birleşik Devletlerinde 1980’lerden sonra yasalarda çok güçlü ve köklü değişimler olmuştur. Yasalar daha sistematik, uygulanabilir ve zorlayıcı hale gelmiştir. Nafakanın maaştan kesilmesi, eyaletler arası iş birliği, ödemeyen babaların tespit edilmesi, tutuklanması ve paranın faiziyle beraber alınması gibi uygulamalar vardır. Bu yasal düzenlemeler kadın ve erkek arasında yaşanabilecek kavgaları azaltmış, farklı birimler arasında iş birliğini arttırmış ve özel mahkemeler kurulmasına neden olmuştur. Boşanma öncesinde çocuklarıyla iyi ilişkiler içerisinde olan babalar, sonrasında da bu ilişkilerini büyük bir olasılıkla sürdürmektedirler (Shapiro ve Lambert, 1999). Fakat bu her zaman doğru değildir. Boşanmadan önce çocuklarıyla çok yoğun bir şekilde ilgilenen babaların, boşanmadan sonrada öyle olacağını beklenirken, aslında öyle olmadığı bulunmuştur (Hetherington, Stanley-Hagan ve Anderson, 1989). Boşanmadan sonra baba-çocuk ilişkisinin kalitesini belirleyen daha çok boşanmadan sonraki yaşamın etkisidir.

Boşanma ve Baba Çocuk İlişkisi

Çocuklarıyla yaşayan boşanmış babaların, hem bundan zevk almakta hem de çocukların bakımından dolayı daha çok strese maruz kalmaktadırlar. Ebeveynlik rolleri onları yormaktadır (Hughes, 1989).

Evli babaların boşanmış olanlara oranla çocuklarıyla birlikte olmak için daha fazla fırsatı vardır. Boşanmış olan babalara oranla, evli ve çocuklarıyla beraber yaşayan babaların, daha fazla akrabalarıyla ilişkisi ve kültürel olarak belirlenmiş rolleri vardır. Boşanmış olanlarda bu ilişkiler ve roller çok net değildir ve pek çok sosyal ilişki sınırlandırılmıştır (Arendell, 1995).

Boşanmadan sonra zamanla erkeklerin boşandıkları eşleri ve çocuklarıyla olan ilişkilerinde yavaş yavaş azalmalar oluyor. İlk iki ayda boşanmış babaların çocuklarıyla yüz yüze ilişkileri neredeyse boşanma öncesi kadarken ve çocuklarıyla ilişkilerini sürdürmek için yoğun çaba sarf ederken bu etkileşim hızla azalmaktadır (Hetherington, Cox ve Cox,1976). Başlangıçta çok sık görüşmelerinin nedeni, çocuklarına ya da eski eşi olan ve devam eden bağlanmalar olabilirken, bazen de sorumluluk duygusundan, suçluluk duygusundan ya da yaşamlarının normal olarak devam ettiğini hissetmek için yapmaktadırlar. Yine bazen de eski eşi rahatsız etmek, rekabet etmek ya da misillemede bulunmak duygusundan da kaynaklanmaktadır.

Boşanmadan sonraki ilk zamanlarda, babaların ziyaretinden sonra, ayrılması evde herkesi olumsuz etkilemektedir. Babalar ayrılınca çocuklar ağlamaya başlamaktadır. Fakat ziyaretler devam edince çocuklar buna alışmakta ve babalarını tekrar görebileceklerini öğrenmektedirler. Fakat bazı babalar, ayrıldıklarında çocuklar ağladığı için, daha az ziyaret etmişler ya da tamamen ziyareti kesmişlerdir. Bu babaların genel olarak duygularını ifade etmekte zorlandıkları görülmüştür. Bazı babalarda, çocukların iyiliği için günlük hayatlarına devam etmek için “temiz ayrılık” (clean break) fikrini benimsemiş ve ziyaretlerini tamamen bitirmişlerdir. Tek ebeveyn olan bu gruptaki anneler, babaların çocuklarını hiç görmediğini ve ilişkilerinin tamamen kesildiğini söylemiştir. Bu durumdaki ailelerde, babaların annelerle iletişimlerinde çok saldırgan olduğu, problem çözümüne katkı sağlamadıkları ve böyle ailelerden gelen çocukların da, okula en az uyum sağladıkları gözlenmiştir.

Boşanma sürecinden sonra uyumlu olan ve iyi ilişkiler kurmayı başaran çiftler de, babaların problemleri çözmede çok etkili oldukları görülmüş ve çocukların da, okulda çok iyi uyum sağladıkları bulunmuştur.

Boşanmanın baba çocuk ilişkisine çok derin bir etkisi vardır. Çocuğun kiminle kaldığı önemli bir etkidir. Babalarıyla kalmayan çocukların, baba-çocuk ilişkisi budan olumsuz olarak etkilenmektedir (Furstenberg ve ark. 1983).

Boşanmış bireylerin, reşit olmayan çocukları onların iyi-oluşları için hem pozitif hem de negatif olarak etki etmektedir (Hughes, 1989). Bu da çocukla aynı evde yaşanıp yaşanmamasına bağlıdır.

Fiziksel Uzaklık

Fiziksel olarak yakın bölgelerde oturmada, babaya çocuğu daha çok görebilme fırsatı vermektedir. Diğer yandan velayeti almayan babalarla yapılan çalışmalar, fiziksel uzaklığın, ziyaret etme ya da çocukla ilgilenme için önemli olmadığını bulmuşlardır. Yapılan bazı araştırmalar velayeti alan ebeveynlerin %17'sinin bir yıl içinde taşındıklarını (Braver ve O'Connel,1998), üniversite öğrencilerinin % 25'inin ailelerinin boşandıktan sonra başka bir yere taşındığını göstermiştir (Braver, Ellman ve Fabiricius, 2003). Hetherington ve Kelly (2002) boşanmış ve velayeti almamış ebeveynlerin 6 yıl içinde ortalama 4 kez taşındıklarını belirtmiştir. Öyle görünüyor ki, boşanmadan sonraki risklerden biri de velayeti alan ebeveynlerin uzak coğrafi bölgelere taşınması ve çocukların diğer ebeveynle olan ilişkisinin kesilmesidir. Bu da diğer ebeveynle çocuğun duygusal bağının kopmasına yol açmaktadır. ABD'de boşanmış ve velayeti alan ebeveynlerin, başka bir yere taşınmak ve yerleşmek için mahkemeye dilekçe vermeleri ve onay almaları gerekmektedir. Son yıllarda boşanmış babaların çocuklarını ziyaret etmeleri artmaktadır. Çocukların yaklaşık % 30-40'ı en azından haftada bir defa babaları tarafından ziyaret edilmektedir (Hetherington, 1979).

Wallerstein ve Kelly (1980) göre boşanma öncesi ve sonrasında görülen baba-çocuk arasındaki yakınlık çok ilişkili değildir. Öyle ki, 60 aileyle yaptıkları çalışmada, 5 yıl içerisinde babaların %25'i çocuklarından uzaklaşırken %25'i daha da yakınlaşmıştır.

Babanın İlgilenmesinin Çocuk İçin Yararları:

Babasız büyüyen çocuklar dezavantajlı konumdadırlar; psiko-sosyal uyumları, okuldaki başarı ve davranışları, eğitimsel kazanımları azdır. Daha fazla antisosyal davranışlara ve suça bulaşma riskleri vardır. Başkalarıyla ilişki kurabilme ve geliştirme yetenekleri azdır. O nedenle ister beraber yaşasınlar, ister ayrı yaşasınlar çocukların iki ebeveyne de ihtiyaçları vardır. Eğer taşınma ve ayrılma olacaksa en azından çocuğun 2-3 yaşına kadar gelmesi ve uzak ilişkiyi devam ettirebilecek dil yeteneği gelişmesini beklemek gerekir.

Çocukların babalarıyla ilişkilerinin sürmesi ve babalarıyla görüşmeleri çocukların ruh sağlığı ve iyi olmaları açısından çok önemlidir (Lund, 1987). Boşanma kesin olarak baba-çocuk ilişkisini değiştirmektedir. Fakat yine de çocuklarının yaşamları üzerinde etkisi vardır. Babalar çocuklarıyla günlük görüşmeler bile, halen sıcak bir ilişkinin sürdürülebilmesi için farklı yollar vardır. Çocuklarıyla sosyal etkinlikler, eğlence ve eğitim aktiviteleri yapabilmektedirler.

Babaların ilgilenmeleri ile çocukların soyut düşünme yeteneği, kendine saygı ve matematik başarısı arasında olumlu bir ilişki vardır (Blanchard ve Biller, 1971). İster evli ister ayrı olsun, babaların ilgilenmesi, çocukların görsel-uzay başarısını, matematik becerilerini ve kendine saygısını arttırmaktadır. Babaların çocuklarıyla ilgilenmeleri ve ilişkilerini sürdürmeleri, eski eşleriyle olan ilişkilerinin niteliğine bağlıdır. Boşanmış eşler arasında çatışmalar devam ettiğinde çocuklarında okuldaki problemleri artmaktadır (Wallerstein ve Kelly, 1980). Velayeti almayan babaların, beklenmedik ve net olmayan babalık rolleri vardır. Çocuklarını her gün göremeyen babalar bunun üzüntüsünü derin bir şekilde hissetmektedirler. Stone (2002) Amerika'da 500 kadar "boşanma eğitim programı" olduğundan bahsetmiştir. Boşanmaya karar veren anne babalar, boşandıktan sonra çocuğun yaşamına katılarak ve kendi aralarındaki ilişkiyi düzenleyerek, çocuğa daha fazla nasıl yararlı olabileceklerini öğrenmek için katılmaktadırlar. Hatta Amerika'da bazı eyaletlerde bu tür programlara katılmayı mahkemeler zorunlu kılmaktadır. Bailey (1988) böyle bir programa katılan babaların daha etkili baba olduklarını, eski eşleriyle daha iyi geçindiklerini ve daha az düşmanca duygular beslediklerini belirtmiştir. Oysaki ortak velayet düzenlemeleri, boşanma öncesinde yapılacak olan danışma ve arabuluculukla konuşulup karara bağlanabilir. Ebeveynlerin boşanma sonrasında nasıl bir plan izleyecekleri netleşmiş olur. Böylece her iki tarafın da ihtiyaçları ve kaygıları giderilmiş olur. Araştırmacılar, şu anda uygulanan velayet sorununu eleştirmekte ve her iki tarafın da ortak olarak ve aynı derecede sorumlu olabileceği bir velayet ve çocukla görüşme sistemi önermektedirler (Scott, 1992). Velayetin iki tarafa da verilmesi (joint custody) olabilir. Çocuklar hafta içi anneleriyle kalırken hafta sonu da babayla kalabilir ve anne baba sorumlulukları paylaşır (Lee, 1997). Bu durumda anne-babanın ikisi de çocuğun psikolojik ve tıbbi sağlığından ve eğitiminden sorumludur.

Arabulucular, babalara düşmanca olmadan da problemlerle yüzleşebilmeyi ve problemleri çözebilmesinde kendisine yardımcı olunabileceği tavsiye etmişlerdir. Fakat yine de yetişkin çocuklar ve orta yaştaki babaların ilişkilerini, çocuklar mı, babalar mı ya da ortak olarak mı belirlenmektedir. Burası çok açık değildir. Bunun için daha çok görüşmeye ve nitel araştırmaya ihtiyaç vardır.

Boşanmadan sonra eşlerin iş birliği yapması ve gelecekte babaların çocukların hayatında nasıl bir rol alacakları ve çocuklarını nasıl ziyaret edecekleri konusunda anlaşması gerekmektedir. Babaların ziyareti ve çocuklarıyla ilişki içerisinde olması önemlidir, çünkü en nihayetinde çocuklar bundan yararlanmaktadırlar. Yine ziyaret ve görüşmelerin devam etmesi, çocuğun nafaka almasını ve babasının sahip olduğu diğer kaynaklardan yararlanmasını da sağlar.

KAYNAKÇA

- Akyol, S. U. (2013). Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Altunbulak, C. Ve Aydoğan, İ. (2015). İlköğretim ikinci kademedeki boşanmış ve tam aileye sahip öğrencilerin okul başarıları ve okulda karşılaştıkları ve okulda karşılaştıkları problemlerin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 76-102.
- Amato, P. R. Ve Rezac, S. J. (1994). Contact with nonresident parents, interparental conflicts, and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15(2), 191-207.
- Arendell, T. (1995). Fathers and divorce. Newbury Park, CA: Sage.
- Bailey, C. E. (1988). An outcome study of a program for on-custodial fathers: Program impact on child supports payments, visitation, and the co-parenting relationship. Dissertation Abstract International. UMI Number: 9939311.
- Baoth, A.ve Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32, 396-407.
- Blanchard, R. W. ve Biller, H. B. (1971). Father ability and academic performance among third grade boys. *Developmental Psychology*, 4(3), 301-305.
- Braver, S., ve O'Connell, D. (1998). Divorced dads. Shattering the myths. New York, NY: Tarchner/Putnam.
- Braver, S. L., Ellman, I. M., ve Fabiricius, W. V. (2003). Relocation of children after divorce and children's best interests: New evidence and legal considerations. *Journal of Family Psychology*, 17(2), 206-219. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.17.2.206>
- Bulut, S. & Gündüz, S. (2016). Boşanmış babaların yaşamış oldukları psiko-sosyal sorunlar. (Psycho-social problems of divorced fathers). *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 8(32), 369-381.
- Bulut-Serin, N. ve Öztürk, S. (2007). Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 117-128.
- Camara, K. A., ve Resnick, G. (1989). Styles of conflict resolution and cooperation between divorced parents: Effects on child behavior and adjustment. *American Journal of Orthopsychiatry*, 59(4), 560-575. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1939-0025.1989.tb02747.x>
- Cooney, T. M (1985). Parental divorce in young adulthood. Implications for the parent-child relationship. Unpublished master's thesis, Pennsylvania State University.
- Coney, T. M ve Uhlenberg, P. (1990). The role of divorce in men's relations with their adult children after mid-life. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 677-688.
- Cooney, T. M., Hutchinson, K., ve Leather, D. M. (1995). Surviving the breakup? Predictors of parent-adult child relations after parental divorce. *Family Relations*, 44 (2), 153-161. National Council on Family Relations. DOI: 10.2307/584802
- Emery, R. E. (1994). Psychological research on children, parents, and divorce. Renegotiating family relationships. Divorce, child custody, and mediation (pp. 194-217). New York: Guilford.

- Fiyakalı, N. C. (2008). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Furstenberg, F.F., Nord, C.W., Peterson, J. L. ve Zill, N. (1983). The life course of children of divorce: Marital disruption and parental consent. *American Sociological Review*, 48,656-668.
- Furstenberg, F. F. ve Nord, C. W. (1985). Parenting apart: Patterns of childbearing after marital disruption. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 893-904.
- Gündüz, S., Bulut, S, Yıldırım, R. ve Rayimbekova (2015a). Kazak erkeklerin boşanmaya bakışı. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(10), 493-504. DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8627>
- Gündüz, S., Bulut, S, Yıldırım, R. ve Rayimbekova (2015b). Kazak kadınların tek eveveynli aileye bakışı. *Turkish Studies. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(14), 387-398 DOI:<http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8680>
- Hetherington, E. M., Cox, M. Ve Cox, R. (1976). Divorced Fathers. *The Family Cooddinator*, 25 (4),417-428.
- Heterington, E. M. (1979). Divorce: A child's perspective, *American Psychologist*, 34(10), 851-858.
- Hetherington, E. M., Stanley-Hagan, M. ve Anderson, E. R. (1989). Marital transitions: A child's perspective. *American Psychologist*, 44, 303-312.
- Hetherington, E.M., ve Kelly, J. (2002). For better or worse. New York: Norton.
- Hughes, M. (1989). Parenthood and psychological well-being among the formerly married: Are children the primary source of psychological distress?. *Journal of Family Issues*, 10, 463-481.
- Hodges, W. F. (1986). Intervention for children of divorce: Custody, access, and psychotherapy. New York: Wiley.
- King, V. (1994). Nonresident father involvement and child well-being. *Journal of Family Issues*, 15, 78-96.
- Kenny, M. C. (2000). Working with children of divorce and their families. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 37(3), 228-239. <http://dx.doi.org/10.1037/h0087667>
- Lee, M. (1997). Post-divorce interparental conflict, children's contact with both parents, children's emotional processes, and children's behavioral adjustment. *Journal of Divorce and Remarriage*, 27(3-4), 61-82.
- Lund, M. (1987). The non-custodial father: Common challenges in parenting after divorce. In, Lewis, C. ve O'Brien, M. (Eds.). *Reassessing Fatherhood*. London: Sage, pp.212-224.
- Mağden, D. ve Temel, Z. F. (1991). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan 7-9 yaş çocuklarının okul başarıları arasındaki farkların incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36-42
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiatriye Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
- Özdal, F.ve Aral, N. (2005). Baba yoksunu olan ve anne-babası ile yaşayan çocukların kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 255-267.

-
- Richards, M. P. M. ve Dyson, M. (1982). *Separation, Divorce, and the Development of Children: A Review*, London: Department of Health and Social Security.
- Schwartz, L. L., ve Kaslow, F. W. (1997). *Painful partings: Divorce and its aftermath*. Wiley series in couples and family dynamics and treatment. Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Scott, E. S. (1992). Pluralism, parental pluralism, and child custody. *California Law Review*, 80,615-672.
- Seltzer, J. A. (1991). Relationships between father and children who lives apart: The father's role after separation. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 79-101.
- Shapiro, A. ve Lambert, J. D. (1999). Longitudinal effect of divorce on the quality of the father-child relationship and on fathers' psychological well-being. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 397-408.
- Stone, G. (2002). Nonresidential father postdivorce well-being: The role of social supports. *Journal of Divorce & Remarriage*, 36(3-4), 139-150. DOI: 10.1300/J087v36n03_08
- Thompson, R. A. (1994).The role of the father after divorce. *Children and Divorce*, 4 (1), 210-230.
- Uhlenberg, P ve Myers, M. A. P. (1981). Divorce and elderly. *Gerontologist*, 21, 276-282.
- US. Department of Commerce, Bureau of the Census. *Population Characteristics, Series, P-20*. Washington U.S. Government Printing Office, 1975.
- Uzun, Ç. (2013). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerin değerlendirilmesi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Wallerstien, J. ve Kelly, J. (1980). *Surviving the breakup*. London: Grant McIntyre. Weitzman, L. J. (1985). *The divorce revolution: The unexpected social and economic consequences for women and children in America*. New York: Free Press.